

Особливості фрустраційних реакцій у осіб з релігійним світосприйняттям

Вищезазначені особливості вивчалися у двох групах: у осіб із внутрішньою релігійністю і у осіб із зовнішньою релігійністю. Критерієм релігійності в даному дослідженні слугував ступінь включеності в релігійно-конфесійну діяльність. Були отримані такі результати

- Особам із внутрішньою релігійністю притаманний імпульсивний напрямок реакції. Фруструюча ситуація розглядається ними як малозначима, як відсутність чіткої провини або як дещо таке, що може бути виправленим саме по собі, варто лише почекати і подумати. Імпульсивні реакції свідчать про сформованість у людини діяти у відповідності з мораллю і етикою.

- Для більшості осіб із зовнішньою релігійністю характерний екстрапунітивний напрямок реакції. Їх реакції у фруструючих ситуаціях спрямовані на живе або неживе оточення у формі підкреслювання ступеню фруструючої ситуації, в формі осуду зовнішніх причин фрустрації, або комусь доручається вирішення ситуації, що склалась. Тобто дані особи, в більшій мірі, орієнтовані на оточення на сприйняття життєвих (мирських) реалій, обставин, на вміння презентувати себе оточенню гідним чином. Якщо для попередньої групи респондентів найбільшим орієнтиром є Бог, то для даної групи орієнтиром виступає соціум і оточуюча дійсність.

- Для осіб із внутрішньою релігійністю характерним є тип фрустраційних реакцій „з фіксацією на задоволенні потреби”. Їх дії, вчинки спрямовані на вирішення проблем. Саме домінування даного типу реакції свідчить про свободу особистості від ситуації фрустрації.

- Результати осіб із зовнішньою релігійністю розділились навпіл: це типи реакцій „з фіксацією на задоволенні потреби” і „з фіксацією на самозахисті”. Одна частина респондентів є більш дієвою у фруструючих обставинах, інша – головним вважають захист власної гідності, свого „Я”.

- Домінуючими факторами фрустраційної поведінки у групі осіб з внутрішньою релігійністю є імпульсивні реакції „з фіксацією на задоволенні потреби”. Це вказує на спрямованість на дію у проблемних ситуаціях, з огляду на морально-етичні цінності, повагу до інших особистостей, прагнення досягнути компромісного рішення у спірних питаннях. Домінування даного фактору є оптимальним варіантом свободи від фрустрації.

- У групі осіб із зовнішньою релігійністю домінує екстрапунітивність „з фіксацією на самозахисті”. Це свідчить, що в їхній поведінці присутня ворожість, дорікання, звинувачення оточуючих зокрема фрустраторів. Також, це вказує про несвободу від фрустрації, неадекватну самооцінку, завищені вимоги до оточуючих

- У ситуаціях перешкоди респондентам із внутрішньою релігійністю в більшій мірі притаманні імпульсивний напрямок реакції, тип реакції „з фіксацією на задоволенні потреби” і імпульсивність „з фіксацією на задоволенні потреби” і „з фіксацією на перешкоді”. Респонденти, здебільшого, схильні не помічати і не надавати важливості ситуаціям з перешкодою і сподіватись на ефективний розв'язок питань завдяки взаємопорозумінню, компромісу, обмірковуванню очікуванню рішення.

- Респонденти із зовнішньою релігійністю у ситуаціях перешкоди демонструють екстрапунітивний напрямок реакції, тип реакції „з фіксацією на задоволенні потреби”, і як наслідок, домінуючими факторами є екстрапунітивність „з фіксацією на самозахисті” і „з фіксацією на задоволенні потреби”. Це вказує на прагнення певної частини респондентів даної групи заперечувати свою відповідальність у складних ситуаціях (захисна реакція), знайти винних у перешкодах і висловити їм своє незадоволення.

- У ситуаціях звинувачення респонденти з внутрішньою релігійністю демонструють інтропунітивний напрямок реакції, тип реакції „з фіксацією на самозахисті” і „з фіксацією на задоволенні потреби”, внаслідок чого домінуючими факторами у них виступають інтропунітивність „з фіксацією на самозахисті” і „з фіксацією на задоволенні потреби”. Це визнання своєї провини, домінування почуття провини; інша частина респондентів, визнаючи себе винними у ситуації, беруться самостійно за її вирішення.

- Група досліджуваних із зовнішньою релігійністю у ситуаціях звинувачення в більшій мірі демонструє інтропунітивний напрямок реакції, в меншій – екстрапунітивний, домінуючим є тип реакції „з фіксацією на самозахисті”; домінуючими факторами фрустраційної поведінки в ситуаціях звинувачення є екстрапунітивність і інтропунітивність „з фіксацією на самозахисті”, а також, в дещо меншій мірі, інтропунітивність „з фіксацією на задоволенні потреби”. Для певної частини респондентів також є прийнятним визнання власної провини і пошук самостійного вирішення або пошук виправдовуючих обставин, а для іншої частини – відмова визнавати себе винними, прагнучи захистити своє „Я”.